

Ob določeni uri je pa prišel velikan. Bil je strašno razkačen. Ko je hodil po vaseh, so mu grajski biriči zažgali kočo. Do tal je pogorela.

Prišel je v vas, a kmetov ni bilo nikjer. Samo par betežnih starcev je prišlo in so povedali, kako je Širaj postal rihtar in drži z gradom.

Velikan se je razjezil še huje. Izruval je mlado drevo ob poti, zadel ga na ramo in zaklical: »Grem pa sam!«

Se tisto noč je zažgal grad in pristavo. Kmetje so hoteli gasiti, pa jih je s kamenjem odganjal. Niso mogli blizu. Pogorelo je vse, grajska gospoda je pa izginila.

Čez nekaj dni so prišli biriči z vseh bližnjih gradov, da bi prišli velikana. Smejal se jim je in šel počasi v gozdove. Niso ga dobili. Menda je šel k očetu drvarju.

Kmetje tam okoli so postali tlačani drugih gospodov. Še danes so ponižni in hlapčevski. Vendar pravijo, da če bi prišel še enkrat velikan, bi ne bilo več med njimi rihtarja Širaja.

Miroslav Zupančič:

Marta.

Na stari postelji je ležala koščena in izmzgana ženska. Črne, globoko vdrtle oči je upirala v temen kot borne izbe, ki jo je pojemajoča luč leščerbe medlo razsvetljevala. Ob postelji je sedela osemletna suha in bleda deklica z velikimi, plašnimi očmi.

»Marta!« se je oglasila ženska s suhim, pretrganim glasom, ne da bi odtrgala pogled iz temnega kota.

Otrok se je zdrznil; preplašen je sledil pogledu bolnice in ni odgovoril. Umirajoča je okrenila glavo na trdem zglavju in pogledala otroku v oči, v katerih je odseval strah. Njene prsi so bolešno zahropele: globoka bol jih je bila izpreletela. Počasi je dvignila koščene roke izpod odeje in jih iztegnila proti deklici, ki se je zdajci stisnila k njej in skrila svoj obraz na njenem.

V očeh umirajoče so se zalesketale solze. Zastrmela se je v strop, kjer so se pozibavali temni kolobarji.

»Marta!«

Dekletce ni odgovorilo, le še bolj se je stisnilo k njej.

»Pojdi klicat očeta! V gostilni je. Reci mu, da naj pride domov, ker sem pri koncu.«

Otrok se je preplašen odmaknil. Ni razumel njenih besed; boječe je ponovil: »Pri koncu? —«

»Da, reci mu tako!«

Deklica je plašno pogledala proti oknu: zunaj je bila tema in veter je bril okrog hiše.

»Pojdi, Marta! Ogrni si ruto, da ti ne bo mraz!«

Deklica je vstala, stopila po ruto in se začela počasi ogrinjati.

»Pridi sem, ti bom pomagala!«

Marta je stopila k postelji. Dolga, suha roka je omahnila, ko se je iztegnila, da bi ji pomagala. Otrok se je stisnil v veliko ruto in oči so mu obviseli na oknu.

»Pojdi!« je ukazala bolnica s pojemajočim glasom.

Deklica je stopila k vratom in jih z boječo roko odprla. Strah jo je bilo teme in noga ji je obstala. Obrnila se je proti postelji. Bledi, koščeni obraz jo je gledal, ustnice so se odprle, a iz njih ni bilo glasu; samo pokimala ji je, da naj gre.

Otrok je pogledal prosoče, nato se je vdano obrnil in stopil v temno vežo. Vrata so se zaprla za njim.

Noč je bila temna in brez zvezd. Oster veter je pihal. Kraj je bil samoten: pot do vasi je držala skozi gozd.

Deklica je stopila iz hiše in se plašno ozrla naokrog. Piš vetra jo je objel: skoraj bi bila omahnila. Stopila je par korakov naprej in obstala. Strah jo je bilo gozda in samotne steze.

»Pojdi po očeta!« ji je ukazal neki notranji glas, da se je zdrznila.

Tesneje se je zavila v ruto in stekla po razpokani, zamrzli cesti. Krajci in franže rute so plapolali v vetru.

Zdajci je pot prešla v zatišje, se vila med visokimi drevesi in se spustila, nato po klancu v vas.

Deklica je že težko soplja.

»Pri koncu? — Kaj to pomeni? — Da, da, mamica bo pila zdravila in konec bo njenih bolečin. — Oče ima s seboj zdravila, mamica bo pila in... konec... konec... konec...« si je ponavljala.

Iz daljave se je slišalo zvižganje vetra.

Dospela je v vas in se ustavila pred nizko, umazano krčmo. Okna so bila zasopena; izza njih je prihajalo hripavo petje. Otrok je stopil k oknu, se vzel na prste in pritisnil obraz k šipi, da bi videl v sobo. Zavesa so zastirale okno; le ozek trak ob robu je bil nezastrt, toda sopara je bila tako gosta, da so se videle za njo samo spačene sence.

»Tata, tata!« je polglasno ihtela. »Oh, ko bi prišel sedaj ven! Povedala bi mu, da ga kliče mamica, ker je... Konec... Zakaj mi ni povedala, kaj to pomeni? Tata ve in mi bo povedal. Gotovo ve; saj mi je ukazala mama, naj mu rečem tako. Pridi, tata!«

Bala se je stopiti v krčmo.

»Tam notri so tako hudobni ljudje! — V krčmah poseda vedno hudobec; zato je tudi tata... Tata! — Oh ne bo prišel, nikoli ne bo prišel! — Kako da ne ve, da sem jaz tukaj? — Tata... ta...!«

»Otrok, kam pa zijaš?« se je oglasil poleg nje glas.

Deklica se je hipoma odmaknila od okna in pogledala preplašena tujca. Bil je visok mož, rdečega in veselega obraza, oči so mu dobrohotno mežikale.

»Čigava si?« jo je vprašal, ko je videl strah in osuplost v njenih očeh. Povedala mu je in nato tiho in boječe dodala:

»Prišla sem klicat očeta. Mama je rekla, da naj pride domov, ker je pri koncu.«

»A tako?« je rekel z zategnjenim glasom. »Pojdi z mano!«

Prijel jo je za roko, ki mu jo je plaho prepustila, odprl je vrata in jo mehko potisnil pred seboj v sobo.

V sobi je bil velik hrup in vse zakajeno od tobačnega dima. Pri mizah so sedeli pivci in se vneto pogovarjali. Bili so že vsi vinjeni. Časih je kdo hripavo zapel, nesel kozarec k ustom, utihnil, da ga je izpraznil in nato nadaljeval zaspano petje, gledajoč malomarno kozarec, ki ga je vrtel med prsti. Med mizami se je sukala debela krčmarica, se prijazno smehljala, odgovarjala na neslane šale in ... donášala vina.

Deklica je boječe obstala pri vratih; velike, plašne oči so se ozirale po sobi. Bala se je krème in teh ljudi.

V oddaljenem kotu izbe je sedel njen oče. Bil je sklonjen nad mizo, z razmršeni lasmi, s klobukom potisnjenim na tilnik in je kvartal.

»Janez!« je zakričal mož, ki jo bil pripeljal v sobo. »Tvoja stara je pri koncu.«

»Pri koncu?« je pijano zazel in se leno obrnil. Oči je imel motne in krvave, ustne mokre in spačene. »Tako! Ali ste mi prišli povedat? Mar bi jo bili od konca odmaknili.«

Navzoči so bušili v hrupen smeh. Čule so se razne opazke. Okrenil se je zopet k mizi in nadaljeval igro. Zdajci se je nečesa domislil: »Pridi sem!« je ukazal otroku.

Deklica se ni zganila.

»Na, nesi to stari! Reci ji, da je to zadnji denar, ki sem ga zavrgel zanjo. Rajši bi ga bil zapil!« je rekel in ji pomolil stekleničico z zdravilom, po katero je bil šel že zjutraj.

Otrok jo je boječe vzel; obstal je za trenutek, nato je šel zbegano do vrat, jih odprl in hitro izginil.

»Mama, sedaj imam zdravilo! — Veš, mamica, boš pila in boš ozdravela. Oh, ne, mamica, saj ne boš umrla, saj ne... Kako so hudobni tisti ljudje in tata... Ne, mama, ne smeš umreti!« je polglasno zaihtela.

Tekla je po klancu navkreber. Veter ji je pihal v obraz; velika ruta se ji je opletala med nogami. Spoteknila se je ob koncu na zamrzli cesti, spoteknila se je in padla z rokami naprej. Stekleničica, ki jo je krčevito stiskala v pesti, se je razbila: na otrokovi dlani se je prikazala dolga, črna lisa. Deklica je zajokala na glas in se hitro pobrala. — »Zdravilo! — Mamica bo umrla in jaz bom kriva, jaz...«

Sklonila se je: na cesti je bil črn madež. Zaihtela je. Krvavečo roko je krčevito pritisnila k ustom in se vgriznila v prste. Oči je imela vse v solzah.

»Ne, mamica, ne smeš umreti, ne smeš!«

Stekla je naprej, krčevito ihtej.

»Jaz bom kriva, ker sem razbila. — Oh, zakaj se je moralo tako zgoditi? — Mama čaka zdravila in jaz... Pri koncu! — To pomeni? — Zakaj ni rekla: »Umrta bom.« — Kako je dobra! Ni rekla tako, ker je vedela, da bom jaz kriva in ni hotela, da bi bila žalostna. — Ko bi vsaj tudi jaz umrla! Mama, odpusti mi!«

Prišla je do hiše in je obstala. Skozi okno izbe je prihajala medla, plapolajoča svetloba.

»Za tistim oknom leži mamica in ne ve...«

Zaihtela je. Stisnila se je k vratom; bala se jih je odpreti.

»Mamica čaka zdravila. Ko bi vsaj tukaj umrla!«

Naslonila je vročično čelo na krvavečo roko, ki je držala za kljuko. Težko je sople in polglasno ihtela, iz oči so ji kapale debele solze.

»Jaz bom kriva... Odpusti mi, mama! Saj bom tudi jaz umrla!«

Ovogumila se je in pritisnila na kljuko: vrata so zaškripala in se odprla. Stopila je počasi in plašno skozi vežo v izbo.

Bolnica je ležala nepremično z priprtimi očmi. Med trepalnicami in na temnih kolobarjih pod očmi so se lesketale strjene solze. Na rumenobledem obrazu je odsevala medla luč leščerbe. Koščene roke so ležale na odeji iztegnjene ob telesu.

Deklica se je plašno približala postelji, strmeč v koščeni obraz. Trepetala je, kajti bala se je te grobne tišine.

»Mamica spi«, je dahnila.

Sklonila se je na materino roko, naslonila nanjo svoje vroče čelo in zaihtela: »Mamica, odpusti!«

Luč je zaplapolala močnejše in se vtrnila: primanjkovalo ji je bilo olja.

»Mama!« je zaplakala glasno.

Pesem Velikega Duha.

V porečju veletoka Kongo v srednji Afriki je hodil v misijonsko šolo tudi deček domačin. A nekoč ga je domotožje napadlo s tolikšno silo, da se je moral vrniti domov. Prišel je k belemu misijonarju in mu rekel: »Domov grem, pogledat svoje ljudstvo.« Misijonar mu brani, pa zastoj; ko ga le ne more pregovoriti, mu reče: »Če že res moraš iti, pa se vsaj kmalu vrni!« Deček obljubi: »Vrnem se, gotovo se vrnem, samo ne vem, kdaj.« A vendar se ni vrnil nikoli več.

Misijonar je večkrat mislil nanj in se čudil, zakaj ni fant držal besede. Ko sta pa potekli že dve leti, je mislil, da se je gotovo vdal staremu življenju zločinov in krvi.

Tedaj se pa nekega lepega dne zglasita na misijonski postaji dva domačina, pobarvana za boj, s ščitom, lokom in puščicami.

»Ali si ti beli mož, ki uči naše ljudi o Velikem Duhu, ki ljudje z njim lahko govorijo? Ali ti učiš dečke čudnih pesmi?«

»Da. Zakaj pa vprašujeta? Kaj pa znata o Velikem Duhu in o naših pesmih?«

»Pred nekaj leti,« povesta črna odposlanca, »smo bili s sosednim rodом v boju. Požgali smo jim vasi in odgnali živino. Ko smo se vračali domov, smo srečali samotnega dečka. Po znakih na obrazu smo spoznali, da je član sovražnega rodu. Kajpada smo ga takoj zgrabili, čeprav se je zelo upiral. Privezali smo ga k deblu, da ga pobijemo, pa nas je prosil dveh reči: Najprej naj zapojem pesem, potem pa še govorim Velikemu Duhu, ki se ga ne bojim. Počakali smo, da je zapel in se zgovoril Velikemu Duhu, potem smo ga z gorjačami ubili in pojedli. Pred smrtjo pa nam je še povedal, da se je čudnih besed naučil pri vas.«

Ko sta poslanca povedala vsebino pesmi, je misijonar spoznal, da je njegov učenec pred smrtjo zapel: Jezus ljubi me, to vem! Z Velikim Duhom pa je govoril tole: Oče naš, kateri si v nebesih.

Vojnika, ki sta dečka ubila, nista imela prej miru, dokler nista poiskala belca, ki uči domačine lepih pesmi in jim pripoveduje o Velikem Duhu, tako dobrem, da sme z njim govoriti vsak človek.

Danes sta oba kristjana, pa tudi ves njun rod.